

DISCURSUS AC ADEMICUS

D E

THEOLOGIA COMPARATIVA.

Argumento ut Rarissimo, sic quoq;
Omnibus qui in vera Theologia
instrui cupiunt perneccessario.

L O N D I N I

Impensis *Dan. Brown*, sub insigni Cygni, extra portam
vulgo dictam *Temple-bar*, et *H. Newman*, sub in-
signi *Cicadae*, in vico vulgo *The Poultry*. 1699.

THEOLOGIA

COMPARATIVE.

Argentineos. Rarissimi in omni
v. Cynos qui in vera Thologia
in hoc opere perit.

W I C Z O A

(Faint handwritten text at the bottom of the page)

EDITOR
LECTORI SALUTEM.

INnumerabiles sunt, Christiane Lector, qui de Theologia absoluta Scripserunt, idq; haud magno cum emolumento ; qui vero de *Theologia Comparativa* Scripserit, haftenus equidem reperi neminem.

Discursus hic, ubi eum forte fortuna primum legere contigit, tantae excellentiae mihi visus est, deq; materia tam necessaria, ac simul isto quidem salutari modo tam raro pertractata ; ut omnibus qui solide in divinis, inq; Christianismo sapere cupiunt, rem gratam me facturum

Spe

speraverim, si eum in publicum emitterem.

Auctorem si nosse cupis : studio-
forum in Theologia præceptorem
quondam fuisse, aut saltem ejusmo-
di præceptoris vices in aliqua Schola
publica aliquantisper obuisse, satis
aperte loquitur ipsa Dissertatio : am-
plius scire non opus, forte non expe-
dit, in tanto partium inter Christi-
anos studio. Optandum interim,
ut qui aliis divina docendis præsent,
simili eos doctrina imbuerent : tunc
enim Ecclesias ac Respublicas Chri-
stianas, privatos item quosq; in om-
ni bono, pace ac gratia apud Deum
& Homines, videremus incrementum ac
proficere. Quod faxit D. O. M.
Cui gloria in Seculum. Amen.

ERRATA.

PAGE 4. l. 17. *Legē Compōsitā.* l. 23. *L. immensū* l. 28. *L. supellectili.* P. 5. l. 27. *L. Dependētia a Deo.* P. 18. l. 18. *L. inta fuisse.* P. 21 l. 22. *L. fornices.*

DISCURSUS

D E

Theologia Comparativa.

S. 1.

Quamvis omnes Religionis Christi-
ane partes in eo inter se conveni-
unt, quod a Deo revelatae & pre-
scriptae, nec non ad Dei gloriam
hominumque salutem ordinatae
sint; non idem tamen aut eque
omnibus inest pondus ac momen-
tum: Sed in aequa sani iudicii bi-
lance libratae, aliae aliis graviore
esse deprehenduntur. Moneant Prophetae, *miserecordiam, Dei notitiam, & obse-
quium ipsius mandatis praestitum, magis Deo grata esse;
quam sacrificia & holocausta;* 1 Sam. 15. 22. Hos. 6. 6.
Christus Dominus *iudicium, misericordiam & fidem, cum
decimis menthae, cymini, & anisi collata, ut sapienter in vultu
graviora legis appellat,* Matth. 23. 23. Ex hac consideratio-
ne fluit distinctio peritiae, doctrinae sive cognitionis, quae
circa religionem versatur; & Doctrina seu cognitio Theo-
logica vocari potest; in *Absolutam, & Respectivam, seu
Comparativam. Cognitio Theologica Absoluta* suum objectum
considerat, quatenus a Deo revelatum, praescriptum

B

aut

aut institutum, quæque nobis in Dei verbo credenda vel facienda proponuntur, investigat; & ab aliis secernit. *Cognitio Comparativa* rerum ad Religionem spectantium, sive ex sint dogmata, sive præcepta, sive ritus facri; pondus ac momentum expendit: ordinem, quo se mutuo respiciunt observat: accessoria a principalibus, circumstantialia a substantialibus, media denique a finibus discernere & distinguere docet.

§. 2. In oratione præliminari ad Prælectiones Theologicas Superioris anni, De Dissidiis, circa Religionem, in Ecclesia Christiana longe lateque grassantibus verba faciens, hanc distinctionem obiter attigi: & inter remedia huic pesti sanandæ accommoda, *Cognitionem Theologicam Comparativam* laudavi. Et quo sæpius rem, animo revolve, attentiusque considero, eo magis persuadeor, altiusque menti infigitur opinio, de insigni *Cognitionis* proximeditæ usu ac necessitate. Nec dubito, *Anditores*, quin sitis in eandem mecum sententiam haud gravate concessuri, ubi perspexeritis degenerem & corruptum Ecclesiæ Christianæ Statum, hujus cognitionis defectui, magna ex parte originem debere. Quod enim apud omnium partium Christianos inculta ac neglecta jacet pietas, friget Charitas erga Deum, & dilectio proximi; quod in extirpandis vitiis, & pravis naturæ corruptæ affectibus mortificandis, segnes & socordes se præbent; dum propensis animorum Studiis, quibusdam dogmatis vel obscuris vel incertis; certe non necessariis, fovendis & propagandis, aliis ejusdem monetæ parum noxii, suppressendis incumbunt: quod ritus quosdam Sacros, neque necessarios neque noxios, alii mordicus retinent, alii cape pejus & angue averfantur: quod cum peccatis & in peccato degentibus pacem colunt, cum erroribus

& errantibus internecinum bellum gerunt; hæc, non tam *Cognitionis Theologicæ Absolutæ*, quam *Comparativæ* defectui, adscribenda sunt. Neque in culpa est ullius mandati, aut veritatis divinæ absolutæ (quæ sit aliquis ad salutem momenti) ignoratio. Sed quia Christianorum plerique vel non norunt, vel non attendunt; quantum *penitentia*, *carnis mortificatio*, *sui ipsius abnegatio*, *charitas*, &c. *Orthodoxiæ*; quantum *vitiis & peccata* erroribus; (salvis utrobique Religionis principiis essentialibus) præponderant. Quum itaque multiplex sit *Theologicæ Comparativæ Cognitionis* usus, tum in vita ac moribus privatim instituendis, cum in rebus Christianorum publicis, & ad Ecclesiarum pacem ac concordiam spectantibus, rite constituendis, (ut partim ex jam dictis haud obscure elucet, partim ex dicendis clarius apparebit) rem vobis utilem, *Commissiones Charissimi*, nec aliis Auditoribus ingratam, facturus mihi videor, si *clavem* monstravero; cujus beneficio, ad intimam cognitionis sæpius laudatæ adyta penetrare valeatis.

§. 3. Ne extra oleas evagetur hæc nostra Dissertatio, quæ dicturus sum, ad tria summa capita revocabo. 1°. *Generalem Doctrinæ Theologicæ Comparativæ typum delineabo*. 2°. *Eam magis particulariter distincte & enucleate explicabo*. 3°. *Propositiones sive conclusiones aliquot, quæ ex hac Doctrinæ Theologicæ Comparativæ efflorescunt, vestra observatione dignas, subnectam*.

§. 4. Quod primum attinet; Sciendum, *essentiam Religionis*, sive officii quod homo Deo debet, vel Deus ab homine postulat, in quocunque sive integritatis, sive reparationis post lapsum, sive consummatæ felicitatis

tatis statu; in solo *Supremi Numinis amore & dilectione* sitam esse; quod nos docet Christus, Matth. 22. 37. ubi dicit, *Primum & maximum legis praeceptum esse, ut Dominum Deum nostrum diligamus toto corde, tota anima, tota mente, totis viribus.* Deus enim, cum *aeripsum* sit, & ab omni alio independens, creaturis, aut earum opera nullatenus indigebat: sed cum illi visum fuerit pro liberrimo suo beneplacito, cum aliquo extra se, seimet oblectare; hunc in finem, post Angelorum Creationem & lapsum, hominem ad sui ipsius imaginem effinxit, quocum amicitiam coleret, omniumque bonorum communionem haberet: Seipsum, una cum omnibus suis perfectionibus, homini deliciose fruendum, exhibendo: & gratum reciproci amoris Symbolum ab homine referendo. Et quoniam Homo creatura est ex anima, substantia Spirituali, et corpore materiali compositus, Deus mundum hunc aspectabilem et corporeum creavit, innumeris objectis, ad sensus externos oblectandos, et facultates (quae anima, qua corpori unitae ac sociatae conveniunt) recreandas idoneis, copiose instruxit, hominique tanquam Domino subjecit: eo fine, ut quemadmodum anima Deum habebat unicum et solum bonum, immensa ipsius capacitati par et proportionatum; ita et corpori non deessent objecta congrua et jucunda. Atque huic Dei consilio egregie quadrat historia Creationis, in qua legimus, totum hunc Mundum visibilem prius creatum et absolutum fuisse, tanquam magnificum et omnigena supellectile instructissimum palatium, deinde factum esse hominem futurum ejus Dominum, et Mundi dominio condecoratum.

§. 5. Pro beneficiis tam immensis, larga manu super hominem effudit, non aliud grati animi testimonium postulat; Deus, præter *Amorem*, quem ut nobilem, generosum, ingenuum ac illimitatum, non determinatum, coactum, aut competitibus ligatum, ab homine reciperet; cum sui juris esse voluit, & liberrima, facultatum suarum actus, ad hæc vel illa objecta pro arbitrio determinandi, deo per amorem adhaerendi, vel ab eo desiciendi, potestatem donavit. Et, modo Deum solum amare, ac in deliciis habere perseveraret; nihil illi interdictum fuit, omnis licebat; & libera, non in sensu physico tantum, sed etiam morali, de suis facultatibus, & creaturis ipsius dominio subditis, citra Dei offensam pro arbitrio statuendi, potestate gauderet. Quod *arbitrium Scientiæ boni & mali* attingit, a qua ut abstineret, Adamo in mandatis datum, testatur sacra pagina; hoc non ideo factum, quod Deus jucundi illius fructus esum homini invideret; aut liberam, suis facultatibus, omnibusque illius imperio subjectis, salvo Numinis amore, utendi potestatem, ullæ ex parte restrictam aut imminutam vellet: Sed verisimile est, Deum, remota & inchoata quadam ad creaturarum amorem dispositione, jam tum in homine, observata, valis arboris usum illi interdixisse; vel quia eius versus eam affectus, magis quam par erat propendebat; vel ut hoc symbolo hominem admoneret, reliqua ipsi permessa, se *clientela* tantum jure possidere, cum *Dependentia*, Deo tanquam supremo omnium domino, cui eo in capite summum debebat amorem.

§. 6. Postquam homo libertate sibi concessa abutens, amorem suum a Deo ad creaturas transferendo, legem creationis, & amicitia cum Deo contractæ foedus violasset,

fet, amorem Dei perdidisset, & cum eo gratiosam Numinis in mente ipsius habitantis, eamque lumine & gaudio replentis, præsentiā; in cuius locum successerunt tenebræ, angores, & inquietudines: postquam, inquam, homo a Deo defecisset, & Deus hominem lapsum reparare statuisset, *Religionis pomaria* dilatarī caperunt, & præter Numinis amorem deperditum, qui inter legis divinæ præcepta, & officia religionis, primum ac præcipuum locum semper obtinet; alia plura ab homine observanda, revelata, præscripta & instituta sunt; quod essent *media*, partim *necessaria*, partim *utilia*, deperditum Numinis amorem recuperandi, hominemque ab officio aberrantem revocandi.

§. 7. Ex dictis assurgit hæc brevis et succincta *Doctrina Theologica Comparativa* idea generalis. *Amor Numinis in statu naturæ integræ* omnes religionis numeros inplevit, nec aliud homini incumberebat officium, nisi *ut dominum Deum suum toto corde amaret*. In *statu vero naturæ humanæ lapsæ ac reparandæ*, idem Numinis amor, primum, præcipuum ac capitale Religionis præceptum constituit, quod solum propter se expetitur, et cuius gratia omnia alia ad Religionem spectantia instituta sunt: adeo ut amor Dei, cum reliquis Religionis Christianæ partibus collatus, *finis vel sermini* locum teneat, ad quem ex omnes tanquam via, seu media referuntur et ordinantur.

§. 8. Pro *Doctrinæ Theologicæ Comparativæ* ita summatim propositæ, explicatione, magis distincta & particulari; deinceps ostendendum, quo modo, et quo ordine, alia omnia Religionis præcepta et instituta, *charitatem* sive Numinis amorem respiciant, et cœlesti huic flammæ,

flammæ, in hominum cordibus accendenda intervi-
ant.

§. 9. Primo igitur, quia homo *amicitiæ fædus*, quo eum sibi copulare dignatus est Deus turpiter violaverat; amorem et dilectionem soli Deo debitam in Creaturas transferendo, Dei indignationem adversus se commoverat, et mortem æternam promeruerat; impossibile erat ut in integrum restitueretur absque gratia & misericordia Dei, quæ offensam homini condonaret, ea lege (qua nulla æquior optari vel concedi poterat) ut homo ad officium, id est, *Numinis amorem*, rediret; et Deus in hunc finem spatium temporis idoneum, una cum sub-
fidiis ad hoc faciendum necessariis homini indulgeret.

§. 10. Pro hac misericordia impetranda, necessaria erat *intercessio Mediatoris*, qui *gratia sua* ac *meritis* apud Deum illam consequeretur. Non vacat investigare causas & rationes a priori, cur noluerit homini peccatori reconciliari absque interventu Mediatoris: de facto noluisse, patet: ex eo quod, ob defectum Mediatoris, angelis lapsis, omnis ad Dei gratiam & favorem interclusus sit aditus. Ratio autem cur Christus Dei filius, hominis lapsi causam apud patrem agendam suscepit, prætermis-
sis Angelis, fuisse videtur, partim naturæ communis Societas (*nusquam enim Angelos apprehendit, sed solum Abraha apprehendit, ad Heb. 2. 16.* & incarnationis ejus, eorumque quæ in carne fecit ac perpe-
sus est, virtus ac efficacia, mox ab hominis lapsu sese exere-
cepit: unde dicitur *agnus mactatus a jactis mundi funda-
mentis*:) partim quia universum genus humanum, in
& cum stipite suo Adamo lapsum est: et misera-
nda fuit fors posterorum Adæ, qui in lumbis primi ipsorum
parentis.

parentis prædammari, et sempiterna miseria adjudicati fuerunt; priusquam ipsis extra principia eorum semina- lia existere, aut rationis et libertatis exercitio frui da- tum est.

§. 11. Hinc salus medio, quod extra nos positum est, et a nobis minime dependet; ex parte nostra respondet, amor et gratitudo erga Christum, qui pro nobis *vadem* et *Sponsorum* se sinit apud Deum; nec non *foles*, qua salu- tis spem nobis partam, illi acceptam referimus; et in illius meritis ac intercessione requiescimus, pro peccatorum remissione, nostri apud Deum obsequii accep- tatione, omniumque bonorum impetratione.

§. 12. Secundo, quia *remissio*, quam pro homine lap- so impetravit Christus, est *conditionalis* tantum, et con- ditio quam Deus a nobis præstari vult, ut cum eo in gratiam redeamus, (viz. ut præteritorum errorum pe- nitentia ducti, ad Deum & officium nostrum reverta- mur, corda nostra illi restituamus, eumque toto corde diligere; et denuo incipiamus, et indefinenter perga- mus); a nobis directe, immediate, et in prima instan- tia, præstari non potest: idque propter crassas igno- rantie tenebras et prævios affectus, quibus mentes no- stras replevit peccatum; idcirco *media* quædam *necessa- ria*, hunc in finem adhibenda, et in usum revocanda sunt; quibus tanquam gradibus ad perfectum Numi- nis amorem, in suprema quasi Religionis arce stum, sensim ac pedesentim ascendamus. Atque hæc Deus in verbo suo præfecit et præscripsit, et sic in Religio- nis familiam adstravit.

§. 13. Qua via Homo ab amore Dei recessit, illi plane contrariam nobis ineundam esse, ut ad Deum amandum revertamur per se patet: cumque Homo Dei amorem perdiderit, creaturas non possidendo, aut cum eis semet oblectando (quorum utrumque ei licebat) sed cor suum illis per amorem agglutinando; inde liquet omnino necessarium esse, si divinam & cœlestem hanc flammam super nostri cordis altare descendere cupiamus; ut *impuros & faculentos mundi ac creaturarum amores extinguamus*. Amor quippe Dei & amor Creaturæ in uno eodemque subjecto, simul consistere non possunt, sed ex corde humano se mutuo pellunt: *nam si quis amaverit mundum, amor patris non est in eo*, ut monet Apost. Johannes, 1 Joh. 2. 15. quia Deus cor hominis totum & integrum sibi offerri postulat; *mi Fili, inquit, da mihi cor tuum*, Prov. 23. 26. nec ullum in hominis amore patitur æmulum; & quam primum homo novis & alienis amoribus aditum in cor suum patefacit, Deus illud tanquam inquinatum & pollutum deserit: Sed ea est Dei in Christo, erga hominem aberrantem, benevolentia & misericordia, ut paratus sit cor hominis denuo ingredi, inhabitare, et divina luce ac voluptate perfundere, quamprimum illud ab amore creaturæ purum et vacuum illi oblatum fuerit. Atque hoc ad medium, recuperandi Numinis amorem pertinent omnia Religionis præcepta, quæ Mundum, ejusque opes, dignitates, voluptates, aut aliud quodvis creatum; amare, ambire et concupiscere vetant.

§. 14. Deinde sicut in ordine ad recuperandum Numinis amorem, deponendus est amor creaturarum; ita ut homo ab amore creaturæ liberetur, necesse est, ut a commercio & usu creaturarum, præsertim earum, quæ carni gratæ et jucundæ sunt, quantum fieri potest, temperet et absterneat: nam præterquam quod iniquum et inju-

stum videtur, ut oblectamenta filiis ingenuis et morigeris recreandis destinata, invadant rebelles ac læsa maiestatis rei; tanta est naturæ humanæ viciatæ fragilitas et lubricitas, ut huiusmodi oblectamenta videre aut possidere nequeat, quin eorum amoribus illaqueatur. Ideoque in victu, amictu, reliquoque vitæ habitu, necessariis contentos esse, et quæ delectant studiose vitare oportet.

§. 15. Atque hanc officii nostri partem faciliorem reddidit *Terræ maledictio*, Mundique (sublunaris saltem) fœda deturpatio, Adami lapsum, ex iusta et sapienti Dei ordinatione consequuta; ratione cuius, tantum differt Mundus qualis nunc est, a seipso qualis erat ante lapsum, quantum vile ergastulum a nobili et augusto palatio. De hac Mundi corruptione loquitur Apostolus, ad Rom. 8. 20, 21, 22. ubi dicit, *totam creationem ingemiscere, creaturam vanitati. Subiectam esse non sponte; & a servitute corruptionis aliquando Liberatum iri.* Quod si miserum hoc Mundi cadaver homines adeo insane depereant, quid facturi fuissent, modo eum in primævo splendoris ac pulchritudinis statu cernere ac possidere contigisset.

§. 16. Præterea quoniam amor sui ipsius non minus amoris Dei adversatur, quam aliarum Creaturarum amor, et super huius ruinas trophæa sibi erigere soleat, ille etiam necessario exuendus est. Quod ut effectum demus, eum Natura nostra corrupta (cujus omnia cogitata, *conflia, desideria, sunt unice semperque mala*; Deo ipso iudice, Gen. 6. 5.) capitales inimicitie exercendæ sunt: quicquid postulat illi denegandum: quæ averfatur, ingerenda: nihil ejus gratia concedendum, sed ipsius moribus semper resistendum; ut sub jugum missa, Spiritus S. hominem renovantis, operationes in corde interturbare desinat. Et quoniam hæc omnia dura, aspera, et naturæ nostræ admodum ingrata sunt, nunquam ad ea in

in usum revocanda permovebimur; nisi prius mens, tristi peccati, ac miserie propria sensu affecta; sub ejus pondere oppressa gemat, et ad liberationem aspiret. Cum hisce mediis, creaturarum amor in hominum cordibus extinguendo accommodatis; coincidunt, *penitentia, sui ipsius abnegatio, Mundi renunciatio, carnis crucifixio, crucis gestatio, et veteris hominis expoliatio*; quæ Christus et Apostoli in Scripturis tam frequenter inculcant, et studiose nobis commendant.

§. 17. Porro, sicut verum Dei amorem, qui totius Religionis apex est, *sola gratiosa et immediata Numina præsentia* mentem luce et gaudio perfundens gignere potest; ita reliqua salutis media hæcenus enumerata, principium alius et nobilius postulant: cum enim Natura humana peccato vitata sit cæca, et se suæque commodi in omnibus, semper et ubique querens, et Religionis præcepta, de quibus agitur, illi maxime ingrata et exosa sint; manifestum est eorum executionem ab ea sperari non posse, nisi accedat *adjutorium gratiæ divini*; tam *internæ*, quæ immediate in mentem agit docendo, pellendo, suadendo, excitando; quam *externæ*, quæ mediantibus sensibus externis vim suam exerit: adeo ut non sine causa dixerit Apostolus, *Deum esse, qui operatur in nobis & velle & agere*, ad Phil. 2. et 3. Hujus mediæ, quod solum Deum penes est, impetratio, a nobis exigat *assiduas preces*, et *promptum obsequium*, S. Spiritus inspirationibus exhibitum; *petite*, inquit Christus Dominus, *& accipietis*, Matt. 7. 7. *& nolite contristare Spiritum S.* dicit Apostolus, ad Ephes. 4. 30.

§. 18. Sed quoniam internæ Spiritus S. manifestationes, mentem postulant tranquillam et quietam; et placida, lenis, ac summissa Spiritus S. vox in imo cordis docens ac monens; vix ac ne vix quidem ab hominibus irrogenitis percipi potest: ob perstreptentium passionum, ac cupid-

cupiditatum, tumultum ; modus docendi crassus et corporeus, qui per sensus externos ad mentem penetrat, in subsidium vocandus fuit. Quocirca Deus *Prophetas* (quibus se prius manifestaverat , partim visionibus ; quandoque in somno, quandoque extra eum, phantasiæ ipsorum objectis ; partim voce et signis externis) misit, ut alios Mortales, de rebus ad ipsorum salutem spectantibus, suo nomine commonefaceret. Quumq; genus humanum, ab Adami lapsu & deinceps , semper in deterius rueret ; inq; alia, atque alia peccata prorumpens, et nova flagitia veteribus accumulans, magis magisq; a Deo recederet ; necesse habuit Deus, *novis*, subinde *monitis*, homines periculi sui certiores facere, & mandata sua multiplicare, pro diversitate peccatorum, quibus Mortales inficii & imprudentes a via salutis aberrabant : donec hominum impietate in immensum aucta, & prophetarum revelationibus ad obicem illi ponendum minime sufficientibus , *Unigenitus Dei filius*, pro ineffabili sua erga genus humanum charitate, naturam nostram mortalem, cum omnibus ejus infirmitatibus (dempto peccato) induens, inter Mortales agere dignatus est ; ut de omnibus ipsorum salutem concernentibus, eos plene edoceret, & in corpore fragili ac mortali, nostro simili, ejusmodi vitam institueret, qualem omnes, qui salvari volunt ducere oportet : ut sensibili experimento nos convinceret, vitam Christianam nostræ fragilitati, gratiæ divinæ auxiliis sussultæ impossibilem non esse : & vitam denique pro expiandis hominum peccatis profunderet.

§. 19. Atq; integra Religionis Doctrina, Christi Sermones & res gestas, nec non Prophetarum & Apostolorum revelationes complectens ; in *Scripturas*, tanquam publicas tabulas relata est ; ut iis mediantibus ad hominum notitiam longe lateq; dimanaret. *Scripturæ* itaque necessariæ

necessariae sunt, ut Religionis praecepta, & salutis media haftenus recensita hominibus innotescant,

§. 20. Nondum adhuc finis est *Mediorum*, quae a Deo adhibita sunt, ut hominum reditus ad *Numinis amorem*; & salutis via faciliior & expeditior evaderet. Etiam si omnia, quae homines scire vel facere ad salutem consequendam oportet, adeo plene & perspicue in Scripturis proponantur, ut ab omnibus discendi cupidis, debita diligentia adhibita, illic inveniri queant; multi tamen sunt, qui Scripturarum lectioni operam non dant; multi ob animum praedictis occaecatum, ad ea quae legunt rite percipienda tardi; alii ad ea quae intelligunt exequenda torpidi sunt; quique salutis viam semel ingressi, ab ea saepe imprudentes deflectunt, aut ingruentium tentationum impetu abripiuntur, & in peccatum semel prolapsi, eidem secure indormiunt. Ut hisce malis sua non deessent remedia, instituti sunt *pastores*, quorum officium est docere, admonere, corripere, consolari; institutae Christianorum Societates Religiosae sive *Ecclesiae*, quarum finis est, ut in communi salutis negotio promovendo, Christiani mutuum sibi commodent operam, alii alios imperitos docendo, errantes in viam veritatis revocando, dejectos erigendo, tepidos accendendo, delinquentes corripiendo, & contumaces devitando; institutae sunt *sacra synaxes*, *cultus religiosus publicus*, & *Sacramenta*, quae licet hominibus, in fide & Sanctimonia promovendis maximopere conducant; pastores tamen & Christianorum coetus manifeste supponunt, & a nobis considerari possunt, tanquam sanctiones legum, pastores & Ecclesias instituentium; quibus morem gerere oportet, aut cultus publici beneficio, & Sacramentorum solatio privari. Denique ut uniuscujusque Ecclesiae negotia communi consilio administranda rite procurentur; hoc est, ut omnia decenter & ordinate fiant; & inter plures Ecclesias communio colatur, pax & concordia

dia facta testā conservetur; institutum est. *Regimen Ecclesiasticum.*

§. 21. Atque sic *integram Religionis Christianae catenam* annulatim evolvi, a supremo ejus apice, id est, *Dei amore*, qui solus propter se præcipitur & expetitur, incipiendo; inde vero ad *media proxima*, ab his ad *remotiora*, gradum promovendo; donec ad omnium *remotissima* perventum est. Quæ dicta sunt *clavem* suppeditant, cujus ope quilibet in Theologiæ studio mediocriter versatus, facile dijudicare possit, quem locum quælibet Religionis pars, in ejus *Systemate* obtineat; quomodo alias superiores ut fines, inferiores ut media respiciat; & in quo necessitatis gradu censi debet. Sed in Tyronum gratiam, unum aut alterum ex iis, quæ in hoc schemate attentius considerari debent, in medium adducam.

§. 22. Primum est, insigne discrimen inter *charitatem*, seu Numinis amorem, & residuas partes Religionis; inter quas illa familiam ducit; quia sola propter se expetitur, & alia omnia ad Religionem spectantia, illius gratia instituta sunt: ut Scilicet eorum ope & ministerio, homines a casto Dei amore, in peregrinos & adulterinos Creaturarum amores prolapsi; ad debitum Numinis amorem reducantur. Adeoque *charitas*, cæteræque Religionis partes se mutuo respiciunt, tanquam *finis et media* ad ipsum ordinata: ut aperte docet Apostolus, *finis inquit, præcepti est charitas*, ad Eph. 4. 11. Quemadmodum vero, contignationes et machinæ ligneæ, quibus in extruendis ædificiis utuntur Architecti, opere absoluto, remouentur, nec ullus est amplius earum usus: Sic ubi consummatus fuerit Dei amor in salvandorum cordibus; Sacramenta, pastores, Ecclesiæ, Scripturæ Sacræ, Mundi abnegatio, carnis mortificatio, pœnitentia, fides, et quæcūq; alia Religionis membra a charitate distincta cessant: prout nos docet idem Apostolus, 1 Cor. 13. 8.

Charitas,

Charitas, inquit, nunquam excidit: Sed siue fuerint Prophetia, ille evacuabuntur; siue lingua, illæ cessabunt; siue fuerit scientia, illa evanescet: nam quando venerit quod perfectum est, quod imperfectum est abolebitur.--- nunc manent fides, spes, & Charitas; sed harum maxima est Charitas.

S. 23. Alterum, quod in hoc Schemate sedulo observandum venit, est discrimen earum Religionis partium inter se, quæ a *Charitate* distinguuntur; prout eam tanquam *finem* respiciunt. Ex vero in triplici differentia constitutæ sunt, quædam nimirum sunt *media* recuperandi amorem Dei *necessaria*, simul ac certa, et infallibilia: aliæ sunt *media* recuperandi *Charitatem*, *necessaria* quidem, sed *non certa & infallibilia*: aliæ denique *Charitatem* respiciunt tanquam *Media neque certa & infallibilia, neque absolute & indispensabiliter necessaria*. In primo ordine sunt, *fides* in Christum mediatorem, *pœnitentia*, *natura corrupta* seu veteris hominis *Mortificatio*; *Mundi*, cum omnibus ejus pompis et vanitatibus *abrenunciatio*, et cordis demum ab impuris Mundi, omniumque creaturarum amoribus *ablactatio*; quibus eliminatis, succedit *amor Dei* in corde accensus et diffusus a Spiritu S. Hæc omnia ad amorem Dei recuperandum indispensabiliter *necessaria* sunt, cumq; eo certam et infallibilem habent connexionem, proximam vel remotam. In secundo ordine consistunt *Sacra Scriptura*, quæ propter rationes superius assignatas *simpliciter necessaria* sunt; ut Mortales perveniant ad illarum rerum notitiam, quas scire vel præstare, ipsorum ad salutem interest. Quod tamen ita accipiendum non est, quasi doctrina Religionis in Scripturis, tradita semel penitus imbuti, absq; codicibus sacris in posterum Christiane vivere non possint: "Nam ut monet Augustinus De Doctr. Christi-
"stiana, lib. 1. c. 39. Homo fide, spe, et charitate sub-
"nixus, ea; inconcussæ retinens, non indiget Scripturis
"nisi

“ nisi ad alios instruendos. Itaq; multi per hæc tria in
 “ solitudine sine codicibus vivunt, unde in illis arbitror jam
 “ completum esse quod dictum est; sive prophetiæ, evacu-
 “ buntur; sive linguæ, cessabunt; sive scientiæ, destrue-
 tur, &c. Attamen media salutis certa et infallibilia
 non sunt: quum eorum ianumeri, qui Scripturas apud
 se habent, et quotidie terunt, salute excidant; sua qui-
 dem, non Scripturarum culpa: quoniam vitam et mo-
 res, ad earum præscriptum instituere minime cu-
 rant.

§. 24. In tertio ordine mediorum salutis, quæ neq;
 absolute necessaria, neque certa et infallibilia sunt; nu-
 merantur *pastores*, *societates Religiosæ seu Ecclesiæ*, *Sa-
 cramenta*, *cultus religiosus publicus*, *disciplina seu poli-
 tia Ecclesiastica*; et siquæ alia a Deo instituta sunt, ut
 homines ad pietatis officia in Sacris literis plene et per-
 spicue proposita, vel addiscenda, vel recolenda, vel
 præstanda excitentur. Hæc cum æterna hominum sa-
 lute, nullam certam et infallibilem connexionem habe-
 re; notius est, quam ut ulla probatione, aut illustratio-
 ne indigeat. Et quamvis a Christianis minime negli-
 genda sunt, sed in usum revocanda, ubi haberi possunt;
 tum quia a Deo præscripta sunt, cum quia secundum
 ejus intentionem usurpata magnas habent utilitates; ad
 salutem tamen absolute et indispensabiliter necessaria
 non sunt: nam certum est, eos qui Scripturis potiun-
 tur, modo eas diligenter legant ac sedulo scrutentur,
 et viam salutis ibi descriptam invenire, et inventam ingre-
 di; et in ea constanter progrediendo (favente gratiæ di-
 vinæ aura.) Salutem consequi posse, etiamsi in ejus-
 modi mundi plaga degant, ubi neque pastorum, quos
 audiant; neq; Ecclesiarum, quibus se adjungant; et
 per

per consequens, neque Sacramentorum, quorum participes fiant, ulla sit copia. Cujus rei insigne documentum nobis præbent *sancti Anachoretæ* plurimi, & nominatim *Paulus* ipsorum antesignanus, qui a prima adolescentia usq; ad extremam senectutem, in remota solitudine vitam solitariam degens, absque omni hominum (preterquam *animæ Antonii*, ejusque brevi admodum temporis spatio, & paulo-antè obitum) consortio; magnam Sanctitatis famam in Ecclesia Christiana merito conquiritus est.

§. 25. Absolutis Doctrinæ Theologicæ Comparativæ idea generali, ejusq; explicatione magis distincta & particulari, accedo ad propositiones, regulas, & conclusiones neque numero paucas, neque pondere leves, quæ ex hac doctrina deduci possunt. Et revera, adeo multiplex est *Theologia Comparativa*, cujus specimen vobis exhibui, *usus*, tum in vita privata, cum pro Ecclesia recte constituenda; tot præceptis, regulis, ac documentis in omni vitæ genere utilibus turget, ut non facile aut in promptu sit, omnes enumerare, quæ inde seria ac attenta meditatione hauriri possunt: Ego pauca tantum, speciminis gratia in medium adducam.

§. 26. Primo igitur, ex hac doctrina Theologicæ Comparativæ liquido apparet; *Religionis Christianæ præcepta*, neq; ex puro puto Dei beneplacito, neq; ex ira & indignatione, sed ex gratia, amore, & benevolentia erga hominem lapsum profuxisse; quod duras poenitentia, seipsos abnegandi, mundoq; renunciandi leges, omnibus salvandis necessa-

sic observandas imposuerit Deus; non ideo factum est, ut suum Dominium in hominem exerceret, aut in eum vindicaret; sed quia non alia fuit via tutâ ac segura homines, ad stabilem & duraturam felicitatem evehendi, præter eam, quam mandata Religionis præscribunt. Potuit equidem Deus omnipotentia suæ virtutis, hominem in peccatum ac miseriam prolapsum, pristinae sanctitati ac felicitati (absque ullius poenitentiae medicinalis interventu) restituere. Sed recens experientia, & insigne instabilitatis inconstantia specimen, quod ediderat Adamus, manifeste ostendunt; nihil aliud hac via, sperandum fuisse, nisi ut Adamus, (tanto periculo tam leviter defunctus) ad peccandum de novo atadaci- or evaderet; vel si ipse experientia edoctus, cauti- or & circumspectior fieret; posteri ejus saltem, in peccatum & miseriam relaberentur. Adeo ut si hac methodus reparandi genus humanum irrita fuisset, verisimile est, per eam, solum Adamum salvandum fuisse. Proinde fuit Divinae tum sapientiae, cum bonitati magis consentaneum, per *solan poenitentia- viam*, ut difficiliorem, ita certiore & tutiorem, homini lapsi reditum & regressum, ad pristinum felicitatis statum concedere. Sicut enim illi in quos opulenta fortuna, sive ex gratuita principis liberalitate, sive per successionem descendit, ad rem familiarem dilapidandam longe procliviores sunt; quam alii, qui paupertatis angustias experti, proprio labore ac industria opes acquirunt; ita dubi- tandum non est Homines, qui ex profunda peccati ac miseria abysso eluctati; per duram, difficilem, asperam, & angustam poenitentiae viam, ad felicitatem perveniunt; longe constanteres fore in Creato- ris.

ris dilectionis, et ad temptationum impetus sufficeret, et repellendos firmiores, quam erat *Adamus*, qui in stato felicitatis a Deo creatus est; vel futuri fuissent ejus posterius, modò hæc Felicitas per successionem ab *Adamo* ad ipsos transmissa fuisset.

§. 27. Si quis querat, ac non potuit Deus hominem lapsum e vestigio redintegrasse, et restauratum in Gratia et Sanctitate confirmasse, ac extra omne lapsus periculum ituisse, ita ut non magis peccato obnoxius fuisset quam Angeli gloriosi? Respondeo, *confirmatum gratia et Sanctitatis statum*, prægressæ, ac probatæ in Dei amore constantiæ, ac firmitatis, esse fructum simul ac præmium; non alia lege Angelis in officio ac fidelitate persistentibus, concessum esse, aut *Adamo* concedendum fuisse, nisi post idoneum probationis in Dei amore fideliter exactum tempus; neq; fieri potuisse ut Creatura rationalis consummatum hunc perfectionis statum aliter consequeretur, salva ejus Libertate, quam intactam & intemeratam esse voluit Deus.

§. 28. Ex hac doctrina patet, fundamentum doctrinæ, quam tradit Apostolus, 1. Cor. 13. ubi eas Religionis partes, quæ magno in pretio haberi solent, (quales sunt, multa rerum divinarum cognitio, sive Orthodoxia, fides, & persecutionum pro vera Religione tolerantia usq; ad mortem) si desit *Charitas*, ad salutem inutiles fore pronuntiat. Ratio, inquam, hujus doctrinæ clara & perspicua est, qui hæc & omnia alia ad Religionem spectant.

ſpectantia, in hunc ſolum finem a Deo præſcripta & inſtituta ſunt, ut homines ad *Charitatem*, perducantur, idcirco ſi hunc finem non aſſequantur caſſa & fruſtranea evadunt. Male igitur ſuas ſubducunt rationes, qui bonam, de ſeipſis ſuaq; conditione ſpem concipiunt & opinionem fovent; propterea quod ad hunc vel illum Chriſtianorum cætum pertinent, quod in audiendo, legendo, precando, communicando, diligentes & aſſidui ſunt: hæc enim minus firma ſunt, quam ut tanti ponderis molem, ac eſt hominis ſalus, ſuſtinere queant. Niſi enim homines naturæ corruptæ bellum indixerint, Mundo abreauntiaverint, ſeque ipſos abnegaverint, *verum ac ſincera Numinis amorem* nunquam recuperabunt; et abſq; ſincero Dei amore, ad beatificantem ipſius præſentiam, et Beatorum ſedes nunquam pervenient.

S. 29. Tertio, hæc Theologia Comparativa diſtinguere docet, inter *principia Religionis eſſentialia* ſeu *fundamentalia*, et *non fundamentalia*: ubi *eſſentiam* Religionis accipio non ſtriſte pro eo, quod Religioni ſemper et in omni ſtatu convenit (in quo ſenſu ſolus *Numinis amor* integram religionis eſſentiam conſtituit) ſed latius pro omnibus, quæ neceſſaria ſunt hominibus in ſtatu naturæ corruptæ ſpectatis, ut æternæ felicitatis participes fiant. Jam vero quum partium Religionis aliæ ſint Media ſalutis et neceſſaria, & certa ſeu infallibilia; aliæ media neceſſaria, ſed non certa; aliæ ſalutis quidem media ſunt, at neq; certa, neq; neceſſaria; manifeſtum eſt, præcepta et inſtituta tertie claſſis ad fundamentalium Religionis tribum minime pertinere. Porro, quia fundamentale principium Religionis proprie ſic dictum, illud eſt, cujus cognitio ad ſalutem neceſſaria

necessaria est directe & per se, et omnia ac sola, primæ classis mandata & instituta sunt talia; inde sequitur totam *Fundamentalium* Religionis familiam intra primæ classis terminos consistere. Sed quoniam fundamentalia Religionis principia non aliter quam per Scripturas hominibus certo innotescere possunt, idcirco ut *Scripturas* cognoscamus, et pro certa ac infallibili fidei norma agnoscamus *principium* Religionis *Secundarium* dici meretur.

§. 30. Quarto, docet etiam Theologia Comparativa distinguere inter errores *damnabiles* seu perniciosos, *periculosos*, et *innocuos*: illi omnes & soli errores circa fidem et Religionem *damnabiles* & perniciosi censendi, ac ut tales Ecclesiæ potius summa cura, et studio eliminandi sunt; qui *Fundamentale* aliquod Religionis principium necessario subvertunt: idq; in sententia & opinione errantis: sive qui cum *fundamentalium* principiorum fide in eadem mente simul consistere non possunt. Religio quippe Christiana instar pontis est, per quem solum datur transitus ab hac Misæriarum valle, ad regiones lucis ac pacis; *fundamentalia* vero Religionis principia sunt quasi totidem formices, ex quibus simul junctis & unitis hic pons coalescit: ideoq; illi errores, qui *fundamentale* aliquod Religionis principium evertunt, unum quasi ponti arcum excindunt, et sic in eo hiatus faciunt, quo per pontem ad celos transitus interrumpitur. et impeditur.

§. 31. Rursus illi errores tanquam *Perniciosi* devitandi, qui homines in negotio salutis tepidos & negligentes reddere comparati sunt: qualis est error *Origini* adscriptus, de Diabolorum, aliorumq; damnatorum penis ac suppliciis tandem aliquando suspendis;

ipsisq; damnatis ad Beatorum sedes transfereendis: quo metum Gehennæ ejusq; vim et efficaciam ad Homines a peccato deterrendos, non parum imminui & infirmari patet. Illi demum errores ut innoxii tolerandi, qui Christianum in stadio pietatis currentem, neq; sistunt, neq; retardant: qualis fuit error *Cypriani* de rebaptisandis Hæreticis: et alius *Irenæi*, quo Christum, quando cruci affixus est, quinquaginta annos natum, fuisse tradit.

§. 32. Hinc quinto, depromi possunt *Regula & Principia*, quibus dirigantur, tum Christiani particulares circa *Communione[m] externam* cum diversis, imo adversis Christianorum coetibus et Societatibus (in quos Ecclesiæ Christianæ unitas misere distracta & divisa est) colendam vel repudiandam; cum qui summa rerum in Ecclesiis præsent circa leges Ecclesiasticas ferendas vel abrogandas. Quum enim coetuum & societatum Christianarum, quas Ecclesias appellamus, scopus et finis sit, ut earum beneficio singuli Christiani in pietatis cursu promoveantur, et opere salutis exequendo adjuventur; planum est hominem Christianum, cui propria salus curæ ac cordi est, *primo* in Ecclesiis (modo id ferant ejus circumstantiæ) semet adjungere & aggregare debere, in quibus meliora veræ pietatis subsidia inveniuntur. *Deinde* ab illorum consortio illi temperandum esse, quarum Societas, ipsius in pietate perfectum impedire & remorari apta nata est: vel quia ibi doctrinæ Christianæ puritas, prævis et naturæ corruptæ blandientibus dogmatis polluitur; vel quia sanæ salutariæ doctrinæ vis et efficacia, perniciosis vitæ mundanæ exemplis enervatur; vel deniq; quia ipsa communio ab aliqua re illicita, tanquam conditione necessaria

cessaria suspenditur: *Tertio* Ecclesiae, cujus membrum est, cuiusq; commercium, etsi pietati partim prosit, non tamen obest; communionem tolerandam esse: si ab ea sine gravi incommodo secedere non liceat.

§. 33. Ob eandem quoq; rationem, qui *Ecclesiarii* *Qua-bernaculis* admoti sunt, sua eos autoritate vel potestate, ad edificationem, non ad destructionem uti decet; nihil precipientes, quod ad Christianorum profectum in vera pietate non conducat; nihil exigentes, tanquam necessariam Communionis externae conditionem, quod ullus sanus aut sobrius, serio ac sincero pietatis studio recensens, salva conscientia facere non possit: ut ab externa visibilis alicujus Ecclesiae communionem arceant, quos Christus interna et spiritali, suae pariter ac Sanctorum, id est, invisibilis Ecclesiae dignatus est. Neminem deniq; invitum, & renitente conscientia ad externam alicujus Ecclesiae communionem cogentes.

§. 34. Ex hoc deniq; Theologiae Comparativae *Schemate* liquido apparet, *Regimen Ecclesiasticum* esse medium recuperandi Numinis amorem, neq; necessarium, neq; certum & infallibile; et per consequens, non esse Religionis Christianae principium fundamentale, aut membrum essentiale: et ipsius in corpore, non cordis aut visceris alicujus nobilioris, sed extremarum partium locum obtinere. Quod utinam sedula mente perpendant omnes Christiani, iiq; praesertim, inter quos, de particularibus disciplinae ac Regiminis Ecclesiastici formis, acerrimae vigent contentiones, seditiones et turbae excitantur, odia & inimicitiae exercentur, magno cum Christiani nominis opprobrio, infirmorum scandalo, graviq; verae pietatis inclinatione, Dicam? an ruina. Quan-
to

no satius esset, nec non Christiani nominis honori, pietati ac paci, consultius ac conducibilis; homines Christianos, mutua hic uti tolerantia, & liberam unicuique in hisce & similibus, a Religionis centro longius remotis (de quibus sinceri pietatis ac veritatis cultores diversas opiniones serebant) pro arbitrio sentiendi, loquendi, et agendi facultatem permittendo; absque ulla minus summa et officiorum Christianis, sive inter Christianos singulis, sive Christianorum societates & Ecclesias, damno aut detrimento.

§. 11. Hac longiori et accuratiori tractatione digni, levi beneficio permittitur, et alia haud leve momenti Corollaria plane omittuntur. Cuiusmodi sunt. Venerunt enim, *Adversus*, novellam hanc modie fidei hanc nostram *Dissertatio*; quam multiplex rerum, inter antiquosque terminos considerandi varietas, utilem magis quam perniciosam fore, libere hic possum signifi-

FINIS